

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Katedra právní teorie

seminární práce

Trest smrti: ano nebo ne?

Funkce trestu a trestání v moderní demokratické společnosti

Adéla Trutnovská

Jan Plšek

Michaela Jakubcová

2005/2006

Výše jmenovaní prohlašují, že seminární práci na dané téma „Trest smrti: ano nebo ne? - Funkce trestu a trestání v moderní demokratické společnosti“ zpracovali sami a uvedli všechny použité prameny.

Obsah

Úvod

1. Trest smrti (Adéla Trutnovská)	2
2. Argumenty ve prospěch trestu smrti (Jan Plšek)	14
3. Trest smrti – proč nie (Michaela Jakubcová)	20
Závěr	25

Úvod

Naši práci na téma trest smrti v moderní demokratické společnosti jsme si rozdělili do tří částí přičemž autor(ka) je uveden(a) v obsahu a navíc pod hlavním nadpisem každé kapitoly.

První část představuje přehled historie a současného používání trestu smrti. Po obecných úvahách se zabývá vývojem v českých zemích od Dekret Břetislavových až po současnost, která se již odehrává v celoevropském rámci. Další pasáž je věnována pohledu do Bible jako jednomu ze základních duchovních pilířů naší evropské civilizace. Obdobně jsou v další části shrnuty myšlenky významných novověkých filozofů. Následuje, tentokrát již ve světovém měřítku, přehled výskytu používání trestu smrti a přehled nejužívanější způsobů výkonu trestu smrti. Kapitulu uzavírá celkové zamyšlení nad smyslem trestu smrti tváří v tvář všem zmiňovaným skutečnostem.

Druhou část tvoří úvahy hledající opodstatněnost trestu smrti. Je zde shrnuta nejčastěji používaná argumentace ve jeho prospěch. Autor však nevystupuje v roli „ďáblova advokáta“ a nenabízí pouze názory jednostranně podporující trest smrti. Mnohdy se naopak snaží odhalit slabá místa zdánlivě samozřejmých skutečností a úsudků, které by v jeho prospěch mohly hovořit, ale ukazuje se, že nehovoří. Nicméně tu a tam nachází určité skutečnosti, zejména praktického rázu, které by mohly použití trestu smrti ospravedlnit.

Třetí část je konečně průřezem názorů odmítajících trest smrti a to jak z důvodů morálních, tak čistě praktických. Absolutní trest je zde nejprve shledán jako nehumánní a ponižující, jako pouze zdánlivě spravedlivý, ve skutečnosti však potenciálně absolutně nespravedlivý a to zejména v případech, kdy postihne nevinného člověka. Trest smrti je zde vedle své nevratnosti ukázán navíc jako neefektivní v oblasti prevence zločinu a jako institut zneužitelný (a zneužívaný) k jiným zejména politickým cílům.

Závěr je pak celkovým zamyšlením nad tendencemi v hodnocení problematiky trestu smrti.

1. Trest smrti

(zpracovala: Adéla Trutnovská)

Slovo poprava ve mně vždycky vzbuzovalo hrůzu a naskakovala mi z něj pokaždé husí kůže – ještě teď. Jako bych v tom slyšela nespravedlnost a krutost; jeden z nejstrašnějších způsobů, jak skončit lidský život. A právě popravu znamená trest smrti – odsouzený vězeň bude právoplatně zbaven svého života...

Moderní definice trestu jako takového: je to prostředek státního donucení, který slouží k ochraně zájmů společnosti, ústavního zřízení a práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob; jeho účelem je především chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit jim v dalším páchání zločinnosti a pokud možno napravit je a převychovat tak, aby byli schopni se začlenit zpět mezi lidskou společnost a vést řádný život, a tím v podstatě působit výchovně i na ostatní. Neměl by mít tudíž jen represivní funkci – jenže u trestu smrti je represe totální a co je vykonáno, je nezvratné.

Trest smrti je legitimním nástrojem spravedlnosti již od samotného počátku lidstva. Každá společnost v dějinách se celkem oprávněně obávala o své bezpečí a dobro a blaho společenství, proto vydala množství zákonných předpisů, které obvykle obsahovaly udělení trestu smrti, protože to tehdejší zákonodárcům i celé společnosti přišlo normální, přirozené a spravedlivé. Snad nejznámějším počinem v této oblasti je pro nás zákoník babylónského panovníka z Mezopotámie Chammurabiho, fungující na principu „oko za oko, zub za zub“ – místo spravedlivého trestu je tedy zřetelně prosazována jakási „spravedlivá pomsta“, odstupňovaná hezky podle společenského postavení a prestiže pachatele i oběti.

V dávné i docela bližší minulosti trest zkrácení na hrdle používán byl a v poměrně hojně míře. Dalo by se dokonce s větší či menší mírou nadsázky říct, že byl celkem populární, a to bez ohledu na náboženství, geografickou polohu nebo vnitřní uspořádání daného státu. Středověké trestní právo bylo totiž v počátcích závislé především na obyčejích předstátní společnosti, pro kterou nebyla násilná smrt nic neobvyklého – v rámci tehdejšího dost zkresleného chápání spravedlnosti, která měla podle všeobecných představ společenství poněkud užší břehy než dnes, řekla bych, a její interpretace nejdřív jaksí přednostně zamířila k jednotlivci, jeho zájmům a prospěchu, a potom se teprve mohla vztáhnout na obecné blaho, řád a pořádek ve společnosti jako celku – to znamená, že lidé chápali spravedlnost a představy o zaslouženém trestu velice subjektivně a často ji sami brali do vlastních rukou, protože to považovali za správné a samozřejmé a nikdo jim to nevyčítal ani je za to nenapomínal, naopak – ostatní to uznávali a ještě poškozenému

fandili a často dopomáhali, aby se mohl řádně pomstít. A tady máme ten zásadní rozdíl od dnešního pojetí trestu a spravedlnosti a taky problém – nešlo o to pachatele napravit a převychovat ho, trest měl především represivní funkci a představoval především pomstu, leckdy ještě krutější a strašnější než byl samotný původní čin. Delikt zabití nebyl chápán jako útok proti společnosti či státu, ale jako poškození soukromého zájmu a jen pozvolna začínal převládat názor, že postih pachatele bude obecným prospěchem. Soukromá msta (typickým příkladem ordál soudního souboje) a svévole ale byla naštěstí postupně omezována – již dekreta Břetislavova (1039) se snaží zavést placení náhrady za způsobenou škodu a výkup z krevní msty tzv. příhlavním penízem (peníze za hlavu = vraždu). V českém stavovském trestním právu (a nejen u nás, ale i kdekoliv jinde) se užívaly tyto způsoby usmrcení: *rozčtvrcení* (symbolický trest pro zrádce – pachatel zároveň slibuje věrnost a přitom zrazuje, je osobnost rozpolcená), *ukamenování* (doloženo ve Statutech Konrádových, postupem času se ale od tohoto trestu ustupovalo), *stětí* (za vraždu), *oběšení na šibenici* (za krádež), *probodění kůlem* (za usmrcení novorozeněte), *upálení či zahrabání zaživa* (speciálně pro ženy usvědčené z čarodějnictví), *vpletení do kola* (za násilné smilstvo), *vláčení ulicemi a lámání kolem* (za úkladnou vraždu) a někdy býval vykonán trest i na mrtvém, takové „znovuzabití“ mělo ale hlavně difamující charakter, např. za sebevraždu. Obzvláště zrudnými a bestiálními způsoby se trestaly hlavně trestné činy proti panovníkovi a především proti církvi – je ovšem otázkou, zda vůbec něco jako trestný čin proti církvi existuje. Smrtí byla stíhána i lichva – nejprve vždy, od r. 1484 jen tehdy, když lichvář požadoval úrok vyšší než zákonem stanovený.

Výrazná změna k lepšímu nastala v 18. století, v období velkých kodifikací „prozářených“ osvícenstvím. V zákoníku Marie Terezie (Constitutio Criminalis Theresiana) z konce padesátých let 18. století sice ještě můžeme nalézt řadu feudálních přežitků, jako že potrestat pachatele znamená pomstít škodu, kterou způsobil, symboličnost, odstrašující krutost a neúměrnost trestů vůči spáchaným proviněním – trest smrti byl velmi častý a tvrdý, jako například stále oblíbené čtvrcení, zahrabávání zaživa či upalování. Absolutní trest vyfasoval i ten, kdo se dopustil nějakého sexuálního deliktu, třeba pohlavního styku se zvířetem. Leckdy, jako by samotná smrt byla hodně málo, byl nejvyšší trest spojen ještě s nesnesitelným mučením – tak např. za verbální urážku Boha nejprve pachatele ztrestali vytržením nebo uřezáním jazyka či popř. useknutím ruky a nakonec toho chudáka pěkně zaživa upálili. Naštěstí syn Marie Terezie Josef II. pochopil, že doposud prováděné trestání a potírání zločinnosti není vyřešeno zrovna správným a šťastným způsobem a ve své nové úpravě trestního práva („Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně“ z r. 1787) vycházel ze zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu. Hlavním smyslem již neměla být pomsta ani případná likvidace zločince, ale jeho převýchova a náprava. To sice znamenalo, že v rejstříku trestů figurovaly především tresty tělesné a leckdy až příliš kruté, ale

popravovat se už nemělo – v řízení řádném vůbec, výjimkou bylo vyhlášení stanného práva a opravdu těžké a pro společnost a obecné blaho zvláště nebezpečné zločiny, které bylo nutno ztrestat smrtí na nějakém veřejném místě pro výstrahu všem ostatním. Konečně začala být pozvolna respektována moudrá zásada „nullum crimen sine lege et nulla poena sine lege“. Leopold I. potom odstranil některé kruté tresty, jako např. vláčení lodí, které, ač nebylo klasifikováno mezi způsoby trestu nejvyššího, jen málokdy nekončilo smrtí. Další panovník František I. poté opět zavedl smrt za politické delikty (velezradu či pokusu o ni), a ještě měl na svědomí pár proměn, které se pak promítly ve vydání nového trestního zákoníku r. 1803 „o zločinech a těžkých přestupcích policejních“. V něm sadu ukládaných trestů smrti převzal další reformovaný trestní zákoník z r. 1852. Až od 19. století docházelo k omezování trestu smrti v podstatě pouze na trestné činy vraždy, nebo na trestné činy spáchané v době výjimečného stavu nebo války. Výkon trestu smrti byl také výrazně humánnější, pokud se dá o humánnosti tohoto trestu vůbec mluvit.

Když vznikla v r. 1918 samostatná Československá republika, byly tzv. recepční normou převzaty veškeré rakouské zákony, tedy i zákoník trestního práva z r. 1852, která ovšem značně narážela na humanistické ideály T. G. Masaryka, který se snažil prosadit nějakou vhodnější trestní úpravu – k tomu došlo nakonec až v r. 1934 zákonem č. 91, jenž trest smrti sice výslovně nerušil, ale umožňoval soudcům nahradit ho doživotní káznicí. Jen pro zajímavost – v letech 1921-38 bylo oficiálně vyneseno na čtyři sta rozsudků smrti, fakticky vykonáno jich naštěstí bylo jen devět .

V období protektorátu ovšem došlo k popření všech doposud pracně budovaných demokratických zásad v trestním právu a nejvyšší trest byl udělován i za „titěrné“ nedbalostní delikty.

Po válce poprav rozhodně nebylo, což je ale docela pochopitelné – lidé cítili bolest a bídu a žádali odčinit všechny křivdy a krutosti, které na nich byly spáchány. Bohužel docházelo k řadě přehmatů a nezabrzditelné projevy pomsty a nenávistného zadostiučinění odnesla také řada nevinných lidí. Bezuzdně vražedné akce byly později ospravedlněny i právně: např. velkým retribučním dekretem č. 16 vydaným 19. 6. 1945, „o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných soudech“ (lidové soudy se skládaly z pětičlenných senátů, popravy byly veřejné a konaly se hned do dvou hodin po vynesení rozsudku) a zákonem č. 115 ze dne 8. května 1946 „o vyloučení trestné odpovědnosti,“ který odmítl jakékoliv jednání, jež mělo přispět k boji za svobodu nebo představovalo spravedlivou odplatu, jako protiprávní a zákonem tedy vyloučil možnost jeho stíhání.

Hned vzápětí po únorové revoluci 1948 bylo zákonem č. 231/1948 Sb. Stanoveno ukládání trestu smrti i za politické delikty, což v praxi potom znamenalo v podstatě legální fyzickou likvidaci představitelů politické opozice – zejména 50. léta jsou hodně poznamenána nesčetným zneužitím

kapitálního trestu – odehrála se řada zinscenovaných procesů, které nekončily oprávněným trestem za nebezpečné činy spáchané proti společnosti, ale vysloveně justiční vraždou. Jen v letech 1948-50 u nás můžeme napočítat 99 popravených za politické delikty a jen „pouhých“ 16 za násilné zločiny. Komunistická ideologie zcela zdeformovala účel trestu – podle oficiální formulace měl nyní sloužit k zneškodnění nepřítelů pracujícího lidu. A v tomto duchu vyšel i nový trestní zákon č. 86/1950Sb.

Nový trestní zákon č.140/1961 Sb., ve znění platném do 23. 04. 1980) byl nejvyšší trest v podstatě omezen a kvalifikován jako trest výjimečný pod § 29 takto: „(1) Trest smrti může soud uložit jen za trestný čin, u něhož to tento zákon ve zvláštní části dovoluje, a to pouze za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký) uložení trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo b) není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody do patnácti let. (2) Vojákovi, který takový trestný čin spáchal za branné pohotovosti státu nebo za bojové situace, může soud uložit trest smrti také za podmínky, že takovým trestným činem byly zmařeny nebo podstatně ohroženy bojové akce nebo zvýšenou měrou ohrožena kázeň nebo pořádek v ozbrojených silách nebo v ozbrojeném sboru. (3) Místo trestu smrti může soud uložit trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jestliže považuje takový trest ke splnění účelu trestu za dostatečný. (4) Trest smrti nelze uložit těhotné ženě ani osobě, která v době, kdy spáchala trestný čin, nepřekročila osmnáctý rok svého věku.“ Další okolnosti pak popisoval § 30, ve kterém bylo stanoveno, že trest smrti se vykonává oběšením a za branné pohotovosti státu může být vykonán i zastřelením, zahrnuje v sobě ztrátu čestných titulů, vyznamenání a vojenské hodnosti. V 80. letech pak došlo k ještě důkladnějšímu přehodnocení a k smrti byli odsuzováni jen pachatelé těch nejbrutálnějších a nejzávažnějších vražd.

V současné době v našem právním řádu trest smrti neexistuje. Poslanci Federálního shromáždění (s významným přičiněním V. Havla) jej úplně zrušili k 1. 7. 1990 a v novelizovaném trestním zákoně č. 175/1990 Sb. byl nahrazen odnětím svobody v rozmezí na 15 – 25 let, popřípadě na doživotí. Listina základních práv a svobod nejvyšší trest rovněž nepřipouští a jeho znovuzavedení stojí v cestě i naše zahraničně-politická orientace a mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána a které ratifikovala, členství v Radě Evropy či OSN: Všeobecná deklarace lidských práv z r. 1948. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z r. 1966, k němuž ČR přistoupila r. 1976 ve svém šestém článku sice trest smrti připouští, ale zásadně usiluje o jeho omezování až úplné zrušení. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci, článek 13. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, respektive její dodatkový protokol č. 6, který byl podepsán ve Štrasburku v roce 1983 (pro naši republiku vstoupil v platnost v dubnu

1992) a trest smrti se v něm výslovně zakazuje a ruší, až na výjimky, kdy může stát zákonem tento trest stanovit za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války, a uložen bude pouze v případech, které stanoví zákon a v souladu s jeho ustanoveními; dotyčný stát pak sdělí generálnímu tajemníkovi Rady Evropy příslušná ustanovení tohoto zákona; od protokolu nelze odstoupit ani není vůči jeho ustanovením přípustná žádná výhrada. Dále trest smrti v členských zemích zakazuje i navrhovaná ústavní listina a listina základních práv a svobod EU (článek II-62). Nicméně podle nejposlednějších výzkumů by u nás nejvyšší trest opět zavedlo téměř šedesát procent dotázaných, třicet procent s ním nesouhlasí a zbytek neví. V porovnání s podobnými výzkumy v minulých letech počet lidí, kteří s trestem smrti souhlasí, klesá – např. v r. 1992 se pro něj vyslovilo celých 76% lidí.

A co na trest smrti říká Bible?:

Poena capitis nebo-li trest smrti je v Písmu svatém stvrzen Bohem jako legitimní trest za prohřešek. Ve Starém zákoně se setkáváme s trestem smrti, který byl udělován za vraždu, za rouhání (Lv 24, 16), modloslužbu (Ex 22, 19; Nm 25, 5), za práci v sobotu (Ex 31, 15; 35, 2), za únos (Ex 21, 16), za homosexuální chování (Lv 20, 13), bestialitu (Ex 22, 19; Lv 20, 15 - 16), čarodějnictví (Ex 22, 18; Lv 20, 27), za uhození, zranění matky nebo otce (Ex 21, 15.17; Lv 20, 9), a cizoložství (Lv 20, 10). V Novém zákoně můžeme být svědky toho, jak sám Ježíš mění ustanovení mojžišského zákona v případě cizoložství (Jan 8, 2-11). V pozdějších dobách se více prosazuje takové pojetí trestu smrti, kde jde o věc ohrožení bezpečnosti státu a obecného dobra či pokoje uvnitř společnosti.

Morální teologie katolické hovoří o tom, že veřejná moc má právo trestat velké zločince trestem smrti. Poena capitis sice zůstává součástí právního rámce, ale vykonává se pouze ve speciálních případech: při trestání vrahů, heretiků a jedinců, kteří narušují bezpečnost a pokoj ve společnosti.

Naproti tomu každý určitě zná text pátého Božího přikázání: „Nezabiješ!“ Na to můžeme uvést vyjádření *sv. Augustina*: „Není proti přikázání Božímu „nezabiješ“, když reprezentanti státní autority uvalí na zločince trest smrti.“ Mezi dalšími církevními spisovateli podobného smýšlení můžeme zmínit třeba *Lactancia*, *Tertulliana*, *sv. Cypriána* či *sv. Ambrože*. Např. *sv. Cyprián* píše: „Vražda spáchaná zločincem pouze pro časný zájem je zločinem, zabití spáchané ve jménu státní světské moci k odstranění zločince je ctnost.“ Sv. Tomáš pak dále rozvinul po vzoru Aristotela a v návaznosti na své předchůdce, zvláště *sv. Augustina*, nauku o trestu nejvyšším. V *Summa Theologiae*, II-II, q. 64, a. 2, ad 3 píše: „A proto, je-li nějaký člověk nebezpečný společnosti a kazí ji nějakým hříchem, chvalitebně a prospěšně je zabit, aby se zachovalo společné dobro.“ Zachování

obecného blaha a pokoje ve společnosti zdá se tedy být nejvyšší ctností a pro jeho zachování je třeba udržet trest smrti a útočníka zneškodnit.

Prvním papežem, který se zabývá použitím trestu smrti, je *Inocenc I.* v r. 405, který opakuje tradiční větu *sv. Pavla* o tom, že civilní autorita má božské právo trestat zločince. Papež souhlasí, že uvalení trestu smrti je legitimní, pokud jej autorizovala veřejná státní autorita, která má k tomu od Boha právo a moc uvalit trest smrti, aby ochránila nevinné. Jestliže stát vykoná trest smrti a popraví zločince, nehřeší tím proti pátému přikázání, ale naopak je mu nanejvýše poslušen. Páté přikázání totiž v sobě obsahuje zachování a ochranu integrity lidského života.

Dále třeba papež *Pius XII.* se r. 1952 vyjádřil v tom smyslu, že jednotlivec přichází o svá práva na život, jestliže se dopouští takového činu, který porušuje práva na život jiné nevinné osoby. V těchto tvrzeních tedy opět potvrzuje možnost uplatnit právo státu na trest smrti, nicméně neobhájuje instituci trestu smrti jako takovou

A co na to novověcí myslitelé?

John Locke (1632 – 1704) o opodstatněnosti trestu smrti vlastně nepochyboval – jasně kladl důraz na fakt, že právo na život je pro každého člověka přirozené a nezcizitelné, a pokud někdo ohrozí toto právo u jiného občana, sám se o něj svým činem připraví a bude mu tedy odňato (= teorie odnímání). Zdůrazňoval, že v přirozeném stavu je každý vykonavatelem zákona přírody. To vlastně znamená, že v přirozeném stavu, kde neexistuje žádný legitimní "pán" a žádný stát, má každý právo uvalit trest smrti. Člověku toto právo náleží samozřejmě pouze v případě legitimní obrany; v takové situaci je ovšem on sám jediným soudcem, "svrchovaným" posuzovatelem toho, co je a co není legitimní obrana. Takový byl původní stav, který musíme mít neustále na paměti. V podobné situaci, kdy je každý posuzovatelem legitimnosti vlastní obrany, člověk velmi rychle dospívá do stavu "války všech proti všem" – tady se Lockova analýza úzce prolíná s teoriemi *Thomase Hobbesa* (1588 – 1679). Přirozený stav vlastně nevyhnutelně ústí ve stav válečný. K tomu, abychom se z tohoto válečného stavu, který je nepochybně nesnesitelný, vymanili, stačí, aby každý z nás propůjčil či přenechal legitimní vyšší, nadřazené moci - svrchovanému státu, který tak získává výhradní právo být vykonavatelem zákona přírody.

Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778) formuloval svůj názor na nejvyšší trest zhruba takto: „Abychom se nestali obětí vraha, svolujeme s tím, že zemřeme, jestliže se jím sami staneme.“ Zločinec, který se dopustí zločinu vraždy, se tedy stane nepřitelem státu a sám se vyřadí z lidské společnosti...naproti tomu však Rousseau neholduje příliš častému užívání trestu smrti a je pro jeho omezení, neboť častá aplikace nejvyššího trestu poukazuje především na liknavost ve vládě a je projevem slabosti státu.

Francois Voltaire (1694 – 1788) v zásadě trest smrti neodmítal, ale raději upřednostňoval jiné formy trestu.

Postupem času se zformovaly dvě odlišné koncepce účelu trestu :

- **relativní** = teorie prevence – podle ní se vina ztotožňuje s nemocí a trest by měl představovat účinný lék; smysl trestu tedy spočívá v ochraně společnosti a prevenci („Punitur, ne peccetur.“ = trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Předními zastánci tohoto pojetí byli např. Ludwig Feuerbach (1804 – 1872) nebo F. von Liszt

- **absolutní** = teorie odplaty - „Punitur, quia peccatum est.“ = trestá se, protože bylo spácháno zlo. Na tomto principu bylo vystavěno např. již zmiňované babylónské trestní právo a jeho novověkými obhájci byli např. Immanuel Kant (1724 – 1804) a Georg W. F. Hegel (1770 – 1831) – oba zásadně odmítli teorii prevence a trest chápali jako příklad a odstrašení pro ostatní a hlavně odplatu. Kant měl o tom zcela jasný názor: „Zabíjíš-li druhého, zabíjíš sám sebe!“ = teorie rovnosti – jestliže někdo spáchá vraždu, pak musí také zemřít.

Názory německého teoretika Alta, a filozofa Caesare Beccarii (1738 – 1794) odmítající trest smrti jsou uvedeny v dalších částech práce.

První zemí, která hrdelní trest zrušila, bylo Rakousko-Uhersko roku 1787.

Státy, které nemají trest smrti, nebo v jejich trestním zákoně přetrvává, ale nebyl už léta vykonán:

- Afrika – Pobřeží slonoviny, Mosambik, Namibie
- Asie – Filipíny, Nepál
- Austrálie a Oceánie – Austrálie, Fidži, Nový Zéland
- Evropa – Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Maďarsko, Německo, Nizozemsko, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko (de facto), Slovensko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Ukrajina, Velká Británie
- Blízký východ – Izrael
- Severní a střední Amerika – Dominikánská republika, Honduras, Kanada, Kostarika, Nikaragua, Salvador
- Jižní Amerika – Argentina, Kolumbie, Paraguay, Uruguay, Venezuela, Brazílie

Trest smrti je dosud zákonem stanoven v 105 zemích, přestože jej mnoho z nich nikdy nevyužívá. Běžný je v rozvojových státech Afriky, Asie a Jižní Ameriky, ale i v demokratických,

vyspělých státech jako je Japonsko, USA - v případě USA se ovšem nedá o trestu smrti mluvit absolutně. Každý stát v rámci USA má totiž vlastní jurisdikci. V r. 1990 neexistoval trest smrti v 15 z 51 států, v dalších 23 státech sice trest smrti existuje, avšak od r. 1976 nebyl uplatněn.

Tam, kde doposud absolutní trest platí, bývá obvykle udělován za vraždu, pašování drog, padělání bankovek a v ortodoxních islámských zemích (kde důsledně praktikují „své“ právo zvané šarija) za konverzi k jiné víře či rouhání (zkrátka tzv. „odpadnutí od víry“) a např. v Singapuru čeká šířitele homosexuálních postojů, drogové dealery či šířitele pornografie.

Nejužívanější způsoby výkonu trestu smrti:

Elektrické křeslo – vynález z New Yorku r. 1888, první poprava proběhla r. 1890. Odsouzenec je přivázan k dřevěné židli, na hlavu a nohy jsou mu přidělány elektrody navlhčené v solném roztoku. Poté je asi na 30 s vpuštěn proud 500-2300 voltů. Smrt je bolestivá pokud odsouzenec neztratí vědomí, pak může třeba začít hořet, zvracet a mohou mu vylézt oči z důlků... věru lidské a solidární, normální součást naší společnosti.

Oběšení - velice stará metoda známá už odnepaměti, a tudíž účinná a osvědčená. Vězni jsou před popravou svázaný ruce a nohy, na oči se mu dá šátek a kolem krku oprátka. Potom je pod odsouzeným uvolněna podlaha. Smrt může trvat i 45 min., pokud je provaz velmi krátký – proto se odsouzenec musí den před popravou zvážit, aby se navolila optimální délka provazu, ale třeba v Iráku tohle neřeší, postačující je, že odsouzený stejně zemře...

Plynová komora – r. 1924 byl světu poprvé představen kyanovodík. Odsouzenec se umístí do vzduchotěsné komory, do které je posléze vpuštěn kyanovodík a vězeň pak jen musí podle instrukcí rychle a hluboce dýchat. Už vidím člověka, který bude dobrovolně dýchat, když ví, že díky tomu zemře. Jistý vězeň Chesmman byl s novináři domluvený, že pokud poprava bude bolestivá, dá signál kýváním hlavy. Než skutečně zemřel, kýval hlavou několik nepředstavitelně dlouhých minut...

Gilotina – poprvé použita 11. dubna 1792 ve Francii. Popravy byly veřejné, a proto 21. srpna 1792 byla gilotina umístěna na náměstí, kde stála až do 7. května 1793. Pak ji sice převezli jinam, ale veřejné popravy se konaly dál až do 17. července 1939. Odsouzenec kat svázel ruce a hlavu položil na desku, nad níž bylo umístěno ostří. Nabízí se námitka, že vše muselo probíhat rychle a tedy téměř bezbolestně, ale ne vždy se podařilo krk proseknout dostatečně. Dokonce byla párkrát prokázána reakce mrtvého na hlas několik minut po popravě...

Ukamenování – podle islámského práva si takto krutý způsob smrti zaslouží osoby, které spáchaly cizoložství, přestože byly oddány ve svazku manželském (za zcizoložení svobodných se dává „pouhých“ sto ran bičem) – většinou jsou takto odsouzeny hlavně ženy

Poprava důtkami či bičem – bičování je známé zpravidla jako trest vedlejší, ale stovky ran důtkami zakončenými olověnými kuličkami nebo ovčími kůstkami se dá opravdu přežít jen stěží - maso a kůže se začnou třepit, pod dalšími ranami se mění v krvavou lepkavou kašovitou hmotu a ta s přibývajícímí ranami postupně odpadá. Nakonec takové bičování obnaží kosti a člověk umírá na gangrénu, která proniká do otevřených ran (místní odumrtí tkáně). „Specialitou“ Orientu byly důtky zakončeny kovovými hroty, hřebíky a někde i udicemi, aby lépe trhaly kůži. Angličané bičovali provazem a s oblibou pak oběť ponořovali do mořské vody nebo do octa. Snad nejhorší bylo bičování ruskou knutou (důtkami z kožených pásků s kovovými kuličkami na koncích) - trestaný umíral většinou mezi čtyřicátou a padesátou ranou; oficiálně bylo zrušeno r. 1845 a nahrazeno prostým bičováním až do r. 1863; Ivan IV. Hrozný nechal knutou ubít vlastního syna cara Ivana a sám mu zasadil první rány. Na celém světě se bičovalo po celém těle, jen v Tibetu na stehna. Islámské země znaly běžně ubičování až do poloviny 20. století a dodnes je takové bití zcela běžné ve Spojených arabských emirátech, Saúdské Arábii, Íránu, Jemenu a mnoha dalších. Pákistán dodnes zná sto ran bičem za sexuální delikty (tzv. „zenija“) - pokud odsouzený náhodou zbičování přežije, má jej dav bez váhání ukamenovat.

Ubití holemi – odsouzenému je uložen trest zbití holí určitým počtem ran – většinou ovšem takovým, že ubožák nemá šanci na přežití a je holemi či obuškem ubit k smrti. Pokud nezemře, nevyhne se trvalým následkům - rozdrčení ledvin nebo zlomení páteře. Dodnes praktikováno třeba v Kambodži.

Každým rokem jsou ve světě popraveny či na smrt odsouzeny stovky lidí. Podle hodnotící zprávy Amnesty International za rok 2003 bylo celosvětově popraveno celkem 1 146 osob a nejméně 2 756 bylo na smrt odsouzeno. Prim v tomto vražedném scénáři hrají především Spojené státy (65 osob), Čína (tam z celkového počtu popravili dokonce 726 lidí), Irák a Vietnam (64 popravených). Skutečná čísla rozsudků mohou být přitom mnohem vyšší, neboť uvedené údaje zahrnují pouze případy známé Amnesty International. Např. oficiální počet poprav vykonaných v Číně je 726, zatímco jiné (a celkem spolehlivé) zdroje hovoří až o 10 000 osob popravených ročně. A jen tak pro zajímavost - jen ve USA byla za posledních třicet let po přezkoumání prokázána nevinna u více než stovky lidí odsouzených na smrt.

Nová studie Amnesty International znovu prokázala, že trest smrti není efektivním funkčním

prostředkem, který by předcházel páchaní trestných činů. Např. v Kanadě, 26 let po jeho zrušení, klesl počet zavražděných o 40%. Trest smrti se tak stává jakousi odplátou, ne však preventivním opatřením, a samotnou myšlenku spravedlnosti tím proto popírá.

„Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Oko za oko, zub za zub.‘ Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i tu druhou; a tomu, kdo by se chtěl s tebou soudit o košili, nech i svůj plášť...“ Ježíš vyzýval lidi, aby se nemstili za utrpené křivdy. Posledním soudcem bude Bůh, jenž potrestá všechny, kteří zhřešili a nekáli se. Možná to zní moudře, ale je to i spravedlivé? Máme si na sobě nechat trpět násilí a křivdy a uklidňovat se tím, že ten, kdo je zlý, krutý a falešný jednou skončí v pekle? Ne, my žijeme v moderním civilizovaném světě a můžeme spoléhat na právo a soudy, které zločince potrestají tak, jak si zaslouží...jenže co když nám trest nepřijde dostatečný a právo nás zklame? Sotva lze vysvětlit rodičům mladé znásilněné dívky, že její vrah si posedí pár let ve vězení a pak si normálně bude chodit po světě dál; nebo dětem příbuzným manželů, které třeba někdo jen tak pro svou zábavu zastřelil – odpyká si několik let, možná dostane i výjimečně delší trest, ale potom ho zase propustí na svobodu....je naprosto přirozené, že člověk, který ztratil někoho blízkého, cítí touhu se pomstít. A když ví, kdo oběť úmyslně připravil o život, zákeřně a bezdůvodně, rozhodně mu nepřeje nic jiného než smrt, protože si ji zkrátka zaslouží, a jen těžko může pochopit, že právo prostě takový trest nepřipouští. Copak nám přijde fér, že někdo dobrý a milý nám odešel a jeho vrah může žít klidně dál? Ale pokud budeme stále lpět na onom primitivním „oko za oko, zub za zub“ a budeme trvat na potrestání vrahů smrtí, nesnížíme se tím náhodou na tu samou úroveň, na které skončili oni, když se rozhodli připravit o život někoho jiného? Život, který nedali, a přesto se odvážili ho vzít? Já nevím – je opravdu těžké to rozhodnout. Jestliže někdo dokáže chladnokrevně znásilnit a umučit malé nevinné dítě nebo pro pár mizerných korun brutálně a bez mrknutí oka zavraždit starého a bezbranného člověka, zaslouží smrt a já osobně bych ho nenechala žít dál ani vteřinu. Jenomže na druhou stranu si musíme uvědomit, že na světě každým okamžikem umírá spousta dobrých lidí, kteří by si zasloužili život, ale my jim ho dát nemůžeme. A to na mě působí tak, jako by nám chtěl někdo jiný naznačit, že pokud o životech zkrátka rozhodovat nemůžeme, neměli bychom vynášet ani rozsudky smrti.

Právo není úplně spolehlivé ani spravedlivé a my si nikdy nemůžeme být stoprocentně jisti, že ten, kdo byl odsouzen, je skutečným pachatelem a že si trest opravdu zaslouží. A podle mě by splést se a poslat na smrt jen jednoho nevinného člověka bylo mnohem horší a v porovnání s cenou lidského života mnohem dražší než nechat žít stovku skutečných zákeřných a ohavných zločinců,

pěkně pykat ve věznici pod dohledem, na nucených pracích, s ostrahou, o chlebu a vodě. Smrt se totiž nedá vrátit, a pokud bude rozsudek vykonán nespravedlivě, těžko později vysvětlovat, že to byl „holt“ omyl...

Seznam použité literatury

- Mastroberti, S., Ruppert, M. K. Stručné dějiny filozofie, podt. Od antiky k přítomnosti. přeložil Jaroslav Tichý. Praha: Knižní klub, 2000, s. 63-65, 96-97, 99-102
- Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, 2003, s. 68, 82, 120-25, 143-48, 197-200, 215, 285, 415, 479
- Euromedia Group, k. s. Nové universum, všeobecná encyklopedie. Praha: Knižní klub v edici Universum, 2003, s. 1160
- Česká biblická společnost. Bible – Písmo sv. Starého a Nového zákona. Praha, 1995
- Ptáček, L. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 2000.

2. Argumenty ve prospěch trestu smrti

(zpracoval: Jan Plšek)

2.1. Úvod

Nadpis mého příspěvku nelze chápat jako obhajobu trestu smrti. Jedná se spíše o kritické shrnutí argumentů, které bývají nejčastěji uváděny v jeho prospěch.

2.2. Úvaha o používání trestu smrti v lidské společnosti obecně

Nejobecněji bych celý problém vyjádřil takto: *daná společnost se může cítit oprávněna rozhodnout o smrti svého člena právě do té míry, do jaké si činí nárok na jeho žitý život, do jaké míry si společnost jako celek nárokuje jedince jako svoji součást.*

Mnohem sofistikovanější vyjádření a oporu pro tuto myšlenku jsem našel v práci Émile Durkheima¹. Durkheim definoval dva druhy sociální solidarity a každé z nich přiřadil dva přístupy v aplikaci práva. Tedy s odvoláním na jeho tezi mechanické a organické solidarity se domnívám, že opodstatněnost používání trestu smrti závisí na tom, do jaké míry se v dané společnosti uplatňuje mechanická nebo organická solidarita. Jako výstižná zdá se mi nenápadná Durkheimova věta : *„Trest slouží k zahojení ran způsobených kolektivnímu cítění“*²

Osobně se domnívám, že používání trestu smrti je ukazatelem duchovní a hmotné vyspělosti kultury. Je příznačné, že pochopení smyslu trestu smrti v případě vraždy nevyžaduje žádné dlouhé vysvětlování, v čem je spravedlnost starověké zásady *„oko za oko“* pochopí dnes každý. Naproti tomu odmítnutí trestu smrti je myšlenka vyžadující pracné vysvětlování, přemýšlení, zpytování svědomí a to vše s nejistým výsledkem jak u posluchačstva tak u sebe sama. A přitom ne o moc starší zásada *„ty po mě kamenem, já po tobě chlebem“* by také neměla mít zapotřebí dlouhého vysvětlování, a to i bez odkazů na Ježíše a náboženství vůbec. Dle mého dojmu, k pochopení této zásady je zapotřebí jistá míra morálního uvědomění a prožívání, tedy lidství.

Současný stav právního a morálního vědomí se nejlépe promítne na jednotlivých argumentech. Každý argument se pokusím posoudit ze dvou hledisek. Jednak *proč trest smrti je či není* (právní nebo praktický pohled) a naproti tomu *proč by trest smrti měl či neměl být* (etický pohled).

¹ Durkheim, É. Typy práva ve vztahu k typům sociální solidarity. In Sociologie práva v textech. Brno : Masarykova universita, 2003, s. 81-93.

² tamtéž, s. 89.

2.3. Trest smrti jako odstrašení od páchaní trestné činnosti

Taková funkce trestu smrti je velmi sporná. Trest smrti nehrozí pachateli bezprostředně, jeho odstrašující účinek je tím značně oslaben (na rozdíl např. od varovného výstřelu). U trestných činů páchaných v afektu nebude odstrašení patrně fungovat vůbec. Jistý účinek odstrašení lze předpokládat jen u zločinů, které jsou předem zamýšleny. Člověk není pouze tvor racionální, jinak by „všechno, co by mohl udělat dnes neodkládal na zítřek“. Domnívám se, že pokud jsou pohnutky jedince (ať už psychické či materiální) natolik silné, že jej přimějí spáchat trestný čin, pak tyto pohnutky budou nejspíš naléhavější než strach z trestu smrti, který má nastat až ve vzdálené a tedy nejisté budoucnosti.

Avšak ještě závažnější se mi zdá jiná, spíše etická úvaha. Slabinu odstrašování vidím v tom, že se obrací na ty nejzákladnější živočišné pudy, tedy na strach, a zde přímo na strach ze smrti. Nijak nestimuluje lidské myšlení a morální citění. Člověku, který pohrdá zákonem a druhými lidmi a který je potencionálním pachatelem trestné činnosti, takovému člověku hrozba trestem smrti nevychází lidsky nijak vstříc a jen potvrzuje jeho názor na svět. Společnost tímto vysílá každému svému členu jasný signál, jak se v ní řeší problémy. Poměry v nacistickém Německu nám mohou být smutným důkazem, co je to kolektivní vědomí, veřejné mínění, relativnost, podmiňovatelnost, vliv autorit atd. Obávám se, že neskonale větší vliv má společnost na jedince než jedinec na společnost. Můj názor je, že zákonný zákaz trestu smrti jako výraz postoje společnosti může stimulovat pachatele k zamyšlení nad vlastním postojem a jednáním.

2.4. Trest smrti jako absolutní pojistka před opakováním trestné činnosti

Z čistě právního hlediska je to nonsens. Pokud mluvíme o trestu, tak se zde popírá *praesumpce nevinny* a zcela neadekvátně přiřazuje *kauzální nexus*. Trestáme zločiny, které ještě nebyly spáchány a tvrdíme, že je přímá souvislost mezi trestnými činy předchozími a následujícími.

Legální zabití člověka jako předejití nějakému nežádoucímu jednání má v demokratickém právním státě své místo. Například institut sebeobrany nebo válka. Ovšem zde jsou obě zmíněné podmínky do jisté míry naplněny. Rozhodně však nemluvíme o zabití jako trestu.

Etický problém však vidím v něčem jiném. Ponechme stranou otázku, kde bere soud jistotu, že odsouzený se dopustí další trestné činnosti. I kdyby bylo nezvratně jisté, že k dalšímu zločinu dojde, má mít státní moc právo předem zakročit? Pokud má mít stát monopol na násilí a pokud má být tím, kdo zajišťuje bezpečnost obyvatelstva, pak se dá říci, že ano. Je na úvaze kdy má stát nebezpečí předcházet a kdy má zasahovat až když se hrozba takřikajíc stane skutečností.

S argumentem pojistky do jisté míry souhlasí dokonce i první věhlasný a vlivný odpůrce trestu smrti *Caesare Beccaria (1738-1794)*. Uvádí dva případy, ve kterých může být trest smrti ospravedlněn. Tím prvním je mimořádná situace, kdy občan, přestože je zbavený svobody, stále má ještě takovou moc a kontakty, že uvádí do nebezpečí celý národ. Druhá možnost, kdy je absolutní trest možný nebo dokonce nutný, nastává v okamžiku, kdy smrt občana je tou jedinou opravdovou překážkou, která zabrání ostatním členům společnosti ve spáchání zločinu.³

Myšlenku trestu smrti jako pojistky před dalším násilím nepřímou zastává i *Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778)*, když říká: „*Abychom se nestali obětí vraha, svolujeme s tím, že zemřeme, jestliže se jím sami staneme.*“⁴

Osobně se domnívám, že v praxi lze za určitých okolností ospravedlnit usmrcení obzvláště nebezpečného jedince, lze snad i pro takový případ stanovit nějakou právní úpravu, rozhodně však v takovém případě *nelze mluvit o trestu*.

2.5. Veřejné mínění na straně trestu smrti

Výsledky průzkumů veřejného mínění, jak mezi laickou, tak mezi odbornou veřejností, pravidelně vychází ve prospěch trestu smrti. Zdálo by se tedy demokratické, aby byl zaveden. Demokratické zákonodárství v evropském pojetí se mu přesto vyhýbá. Je to způsobeno specifickými historickými souvislostmi a snad i zvláštním rázem evropské demokracie a kultury vůbec.

Naproti tomu v mnoha státech USA je trest smrti stále uplatňován. Jde opět o nalezení rovnováhy v konkrétní, byť demokratické, společnosti. Pokud způsob uplatňování státního donucení neodpovídá právnímu cítění veřejnosti, je zde nebezpečí, že lidé budou „brát zákon do vlastních rukou“.

Ve státě, který není pouhou „bezduchou“ demokracií, ale uplatňuje i subtilnější demokratické zásady, platí vedle většinového principu i princip ochrany menšiny, právo být jiným. Vzniká zde otázka, jak dalece tedy může stát vstoupit do soukromí člověka? V této souvislosti mne oslovil „prorocký“ citát G. Jellineka :

„*Nic nemůže být bezohlednějším, krutějším a nepříznivějším i nejprimitivnějším právům jedince než demokratická většina. Jen fakta nevidící člověk může ještě dnes snít o dobrotě a pravdymilovnosti mas. Proto uznání jisté, státně i společensky volné sféry individua, uvnitř které se nemusí podrobit žádné vůli většiny, je sociálním zájmem prvního řádu.*“⁵

Těžko si představit větší zásah ze strany státu do soukromí jedince než je trest smrti.

³ Ptáček, L. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 2000, s. 16.

⁴ tamtéž, s. 7.

⁵ Jellinek, G. In Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J., Základy státovědy. Brno : Masarykova universita, 2005, s. 99.

2.6. Trest smrti jako odplata

Pokusím se nejprve přijít na to, zda lze vůbec ještě dnes odplatu nějak začlenit do právního řádu. Odplata obecně může mít svůj smysl, pokud je vina natolik velká, že společnost nedojde klidu, dokud zločin nedojde odplaty. Pokud je tedy odplata nevyhnutelná, je lépe, když ji vykoná stát - právní stát pak pochopitelně jedině na základě zákona.

Příkladem takové situace mohou být tzv. retribuce v Československu po 2. sv. válce. Zde se za léta okupace nahromadila v lidech taková zloba, že nemohla být pominuta a právo jí pod tlakem okolností dalo průchod. Tyto události nejsme sto objektivně zhodnotit ani po padesáti letech. Na jiném místě, v bývalé Jugoslávii, naopak sledujeme, jaké následky může nahromaděná obecná nevraživost mít, pokud je po dlouhá léta tlumena „pokličkou“ práva.

Myšlenka na pomstu, odplatu, je patrně velmi lidská. Ovšem ne vše, co vyvěrá z lidské přirozenosti je v rozvinuté fungující společnosti žádoucí. Jestliže platné právo do jisté míry uspokojuje společenskou objednávku a jestliže by chápalo trest jako individuální odplatu, tak v případě trestu smrti by zákon vycházel vstříc podobně nežádoucím stránkám lidské povahy, jaké se tímto trestem snaží eliminovat.

Pokud přesto přistoupíme k trestu smrti s tím, že jej chceme považovat za spravedlivou odplatu, přebíráme odpovědnost za dvě podmínky. Jednak že *rozsudek o vině je prost omylu* a zároveň, že *odsouzený je za svůj čin absolutně odpovědný*. Zvláště druhá podmínka by nás měla činit nejistými s ohledem na to, co víme o výše zmíněném vlivu společnosti na jedince a o tom do jaké míry je jedinec skutečně individuální, tedy kolektivně nepodmíněn.

Etické hledisko by pak mělo naši ideu odplaty zpochybnit ještě více. V případě vraždy má trest smrti vyvážit vinu pachatele. Je otázka, zda lze jedno zlo napravit jiným zlem. Má-li výše trestu odpovídat velikosti provinění, pokud použijeme *Kantův talion* a *Hegelovu rovnocennost*⁶, potom s tím jak se kultura vyvíjí, jak si čím dál více uvědomujeme (a deklarujeme) význam a jedinečnost lidského života, s tím jak pro nás stoupá cena lidského života, měla by podle této logiky stoupat i velikost trestu za jeho zmaření. Není tomu tak a ani nemůže být. Úvaha o spravedlivém trestu jako talionu má zjednodušující logiku a připadá mi dnes překonaná.

Pokud lze vůbec v této věci použít logiku spojenou s představou vah v rukou spravedlnosti, zdá se mi logičtější jiná úvaha. *Jestliže je možné zlo vůbec něčím odčinit nebo vyvážit, tak jedině dobrem*. Jakou formu by takové dobro mělo mít, to záleží patrně na konkrétní společnosti.

Mohlo by se namítnout, že vrah prokáže největší dobro společnosti tím, že opustí tento svět, že

⁶ Ptáček, L. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 2000, s. 10-14.

nebude existovat.⁷ To by však byl velmi generalizující pohled, který by ztotožňoval prospěch jednotlivce s prospěchem společnosti. S tím nemohu souhlasit. Na takovém chápání světa jsou přece postaveny totalitní režimy. Odkazuji na výše uvedený princip ochrany menšiny a citát G. Jellineka.

2.7. Problém beztrestnosti vězňů odsouzených na doživotí

Málo filozofickou, avšak o to více praktickou, stránkou problému je postavení jedince odsouzeného na doživotí. Jako takový se může dopouštět i nejzávažnější trestné činnosti a není za to de facto nijak postižitelný. Představuje tak nebezpečí pro personál věznice a při úspěšném útěku i pro další obyvatelstvo.

V případě trestné činnosti páchané ve výkonu trestu se někdy uvažuje o přípustnosti absolutního trestu. Takto bychom ale dělali rozdíl mezi zločinem spáchaným na svobodě a zločinem spáchaným ve výkonu trestu. Tento koncept lze jen těžko právně teoreticky a filosoficky zdůvodnit, snad jediné s použitím nějaké právní fikce. Taková fikce by však pokulhávala už sama o sobě a začala by tím spíše, kdybychom se pustili do promýšlení praktické aplikace takového rozlišování.

Nelze tedy než apelovat na kvalitu vězeňství nebo se pustit do úvahy o smyslu a efektivnosti trestu odnětí svobody vůbec. To však není tématem této práce.

2.8. Trest smrti není levnější než dlouhodobý výkon trestu

Na první pohled by se mohlo zdát, že trestem smrti se ušetří velké náklady spojené s výkonem dlouhodobých trestů odnětí svobody. V současné praxi je to však naopak. V USA dosahují náklady spojené s popravou dvojnásobku nákladů na výkon doživotního trestu odnětí svobody. Důvodem jsou dlouhé čekací lhůty, zvláštní režim, ve kterém se odsouzený celou dobu nachází, složitý systém odvolání a přezkoumávání, personální a materiální zajištění celé procedury.

U tohoto tématu jsem se všude setkal s výrokem, že poměřovat lidský život uspořenými výdaji je nemorální.⁸ Dle mého názoru je to trochu plytká morálka. Nemorální by bylo uvažovat o lidských životech *pouze* na základě výdajů. Avšak skutečně hluboce morální rozhodnutí v jakékoliv lidské záležitosti by přece nemělo zavírat oči před žádným jejím aspektem.

---

⁷ Chlud, S. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 1999, s. 27.

⁸ Ptáček, L. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 2000, s. 41.

2.9. Nelze argumentovat pouze tím, že trest smrti nepatří k demokracii

Tento častý závěr úvah na toto téma považuji za nepřesné a laciné tvrzení, které se odvolává k demokracii jako k nějakému nejvyššímu ideálu, ke kterému má směřovat všechno lidské snažení. Demokracie, je dle mého názoru pouze prostředkem nikoli cílem. Demokracie pouze umožňuje společnosti, aby se projevila ve své pluralitě názorů, sama o sobě však nijak negarantuje obsah toho, co ze společnosti vzejde. Demokracie a svoboda se navzájem nepodmiňují. Při odmítání trestu smrti se tedy bohužel nelze „zaklínat“ pouze demokracií.

2.10. Závěr

Obecně, více než samotný trest smrti, zdá se mi palčivější otázka právního statusu odsouzeného. Základním znakem humanity práva je uplatňování obecné zásady, že člověk má být za všech okolností subjektem práva, v žádném případě objektem. Má být vždy cílem, nikoliv prostředkem.

Z tohoto pohledu může být trest smrti za určitých okolností dokonce humánnější řešení než jaké je někdy ve skutečnosti používáno. V historii, ale bohužel i v současnosti, se musíme vyrovnat s tím, že odsouzení mohou být různými způsoby týráni a zneužíváni, používáni jako nástroj propagandy, používáni k nuceným pracím za nelidských podmínek, které vedou k smrti, mohou být používáni k výzkumným účelům. Pro příklady bohužel netřeba chodit daleko. Podstatnější, než fakt jestli je trest smrti zaveden či není, zdá se mi tedy otázka, co v dané společnosti trest smrti představuje.

V této citlivé věci, která se musí dotknout základních životních postojů každého jednotlivce, jde patrně především o *soulad práva a právního vědomí společnosti*. Znovu opakuji, že se nechci trestu smrti zastávat, avšak pro společnost v určité fázi, na určitém stupni vývoje svůj význam nejspíš má. Pokud by zrušení trestu smrti bylo *v příkrém rozporu* s právním vědomím veřejnosti, mohlo by to mít skutečně nežádoucí následky (soukromá msta, pokles autority státní moci apod.).

Demokracie evropského typu je dnes v řešení této otázky patrně ve fázi, kdy právní úprava mírně předbíhá konzervativní právní vědomí veřejnosti a dává jí tak impuls k sebereflexi. Právo Evropské unie dnes vysílá všeobecně srozumitelný signál, že v současné evropské společnosti trest smrti už ztratil původní smysl. Tento signál pak nesměruje pouze k občanům unie, ale i do celého okolního světa a k budoucím generacím. Právo západoevropských demokratických států dnes zanechává historicky ojedinělou inspiraci a důkaz, že lze najít fungující uspořádání lidské společnosti a dospět na takovou úroveň soužití, kdy se trest smrti stává přežitkem.

Seznam použité literatury

- Ptáček, L. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 2000.
- Chlud, S. Trest smrti - filozoficko - právní problém. Brno : rukopis, 1999.
- Večeřa, M., Urbanová, M. Sociologie práva v textech. Brno : Masarykova universita, 2003.
- Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J., Základy státovědy. Brno : Masarykova universita, 2005.

3. Trest smrti – prečo nie

(zpracovala: Michaela Jakubcová)

Treba priznať, že história i názor verejnosti (ako vyplýva z prieskumov verejnej mienky uskutočnených bezprostredne pred alebo po zrušení trestu smrti) sú trestu smrti priaznivo naklonené. Napríklad V NSR sa v roku 1949, keď došlo k zrušeniu trestu smrti, vyjadrilo viac ako 74% respondentov pre zachovanie tohto trestu. Podobné výsledky boli dosiahnuté i v Kanade, Francúzsku a Španielsku⁹. Avšak napriek tomu sú výsledky odporcov trestu smrti vcelku slušné. Svedčí o tom úplné zrušenie trestu smrti v krajinách Európskej únie a jeho praktické nevyužívanie i v ostatných európskych štátoch.

Existujú organizácie, ktoré sa priamo postavili proti trestu smrti a žiadajú jeho zrušenie i v ostatných častiach sveta.. Medzi tie najznámejšie patrí určite Amnesty International, ktorá má svoje sídlo v Londýne. Ich cieľ je jasný: „Amnesty International je nezávislé celosvetové hnutie, ktoré hrá špecifickú rolu v medzinárodnej ochrane ľudských práv. Hnutie sa sústreďuje na prepustenie väzňov svedomia, ktorí sú väznení za svoje názory, farbu pleti, pohlavie, etnický pôvod, jazyk či náboženstvo, a ktorí vo svojej činnosti nepoužívali násilie ani sa pre používanie násilia nevyslovovali. Hnutie sa stavia proti trestu smrti, proti mučeniu a proti používaniu iných krutých, neľudských či ponižujúcich spôsobov zaobchádzania alebo trestov bez výnimky.“¹⁰

O svojom negatívnom postoji k trestu smrti sa vyjadrujú i uznávané osobnosti, ako bývalý československý a český prezident Václav Havel, či bývalý juhoafrický prezident Nelson Mandela.

Pri argumentácii proti trestu smrti možno uviesť viacero faktov.

3.1. Nehumánnosť trestu smrti a jeho ponižujúci charakter

Každý človek má určité práva, ktoré má preto, lebo je ľudskou bytosťou – prirodzené ľudské práva. Nadobúda ich svojím narodením, hoci ešte i pred narodením a taktiež po smrti niektorými z nich disponuje. Taktiež je nositeľom občianskych práv a slobôd. Tieto práva je možné obmedziť pri určitých mimoriadnych okolnostiach. Avšak existujú štyri absolútne ľudské práva, ktoré nemôže byť za žiadnych okolností odňaté žiadnemu jednotlivcovi. Sú to tieto práve tieto:

- Právo na život
- Zákaz akejkoľvek formy otroctva a nevoľníctva

⁹ *Trest smrti*, on-line text (<http://grindcore.szm.sk/trest%20smrti.htm>)

¹⁰ on-line text, (www.amnesty.sk)

- Zákaz retroaktivity
- Zákaz mučenia

A nie je trest smrti popretím práva na život? Veď každá ľudská osoba, i vrah, má právo žiť.

Odsúdenie na trest smrti znamená obrovský psychický tlak, pretože odsúdený v „cele smrti“ často čaká na výkon trestu i 15-20 rokov a pritom nevie, kedy ho poprava čaká. Počas čakania na smrť je vystavený psychickému vydieraniu zo strany okolia, taktiež spoluväzňov.

Výkon trestu smrti v niektorých krajinách pripomína sakrálny akt. Znaky, ktoré vedú k tomuto presvedčeniu sú najmä mlčanie pri poprave, fakt, že odsúdený musí byť zdravý, oblečené má mať nové a čisté oblečenie – akoby očistný rituál. Celý proces má presné pravidlá, je tu náznak istej slávnostnosti, akoby bolo násilné ukončenie života čímsi posvätným, čo je samozrejme dost iracionálne.¹¹

3.2. Poprava = zabitie = nástroj pomsty

Popravou sa nedá odsúdiť zabitie, pretože samotná poprava je zabitím. Nesie v sebe prvky odplaty, zásada talio je tu viac ako zrejmá. Je to akési riadenie sa podľa Chamurapiho zásady „oko za oko, zub za zub“. Zabil si, budeš zabitý. Je paradoxom, že i v moderných a demokratických krajinách sa v 21. storočí v trestnom práve vyskytuje i tento prvok, kedy by účel trestu mal byť najmä výchovný. Ťažko sa človek poučí z toho, že zomrie. Prakticky sa tým znemožňuje šanca a akýkoľvek pokus o jeho nápravu. Spravodlivou zásadou by malo byť znášanie dôsledkov spáchaného zločinu, avšak trest smrti nie je tým najsprávnejším.

Ako premisa spravodlivosti sa tvári determinizmus. Ako hovorí Ruesch: „Kto sa rozhodne pre zločin a presne vie, aký trest mu hrozí, rozhodne s zároveň znášať aj trest, lebo ho považuje za spravodlivú a výhodnú cenu za zadosťučinenie, ktorého sa mu zločinom dostalo.“¹² Avšak vraždy sa dejú i v afekte, kedy človek prestáva racionálne uvažovať a v tomto prípade Rueschova argumentácia neobstojí. Determinizmus môže nájsť v trestnom práve uplatnenie len v teoretickej rovine. Otázkou je však posúdenie konkrétneho skutku, okolností jeho spáchania, osobnosti zločincina – každý je odlišný a väčšinou majú málo spoločných znakov. To už prechádzame k ďalšiemu argumentu proti trestu smrti.

¹¹ Bestová, C.C.: *Trest smrti v nemecko – českém porovnávání*, str. 31, Nakladatelství Doplněk, Brno 1996

¹² Bestová, C.C.: *Trest smrti v nemecko – českém porovnávání*, str. 38, Nakladatelství Doplněk, Brno 1996

3.2. Justičný omyl

Žiaden právny systém nie je dokonalý, čo je určené tým, že ho vytvoril človek a ten je tvor omylný. Rozhodnutie o smrti či živote ovplyvňujú mnohé ľudské faktory a tiež verejná mienka, ktorá je vďaka médiám veľmi silná a dôležitá v takýchto procesoch. Medzi najčastejšie negatívne ovplyvňujúce faktory rozsudku patria nedorozumenie, rôzne interpretácie zákonov, odlišné osobné zameranie obžaloby, sudcov, porotcov, technické chyby polície, obžaloby, obhajoby, sudcov, porotcov, oneskorený prístup k dôkazom. Toto všetko vedie k väčšej pravdepodobnosti justičného omylu.

Celosvetová štatistika nevinných, ktorí boli odsúdení na trest smrti pochopiteľne neexistuje, ale napríklad v USA bolo od roku 1900 do roku 1985 preukázateľne chybne odsúdených 349 osôb na absolútny trest.¹³ To zahŕňa iba prípady, v ktorých bolo dodatočne zistené, že odsúdení boli nevinní. Skutočné číslo je omnoho vyššie. A tu sa dostávame k ďalšiemu problému, ktorým je nemožnosť nápravy. Keby boli tí ľudia sedeli vo väzení, boli by na základe nových dôkazov prepustení a bola by im nahradená škoda za nespravodlivé odsúdenie. Život im však, žiaľ, už nik nevráti. Riziko, že bude popravený nevinný človek, je veľké. Zástancovia trestu smrti tvrdia, že chybné odsúdenie nie je argumentom k zrušeniu tohto trestu, ale k zdokonaleniu súdnej procedúry.

3.4. Trest smrti nemá odstrašujúci charakter

To, že strach z vlastnej smrti má vplyv na páchanie zločinov, sa dá spochybniť. Veľmi dobrým príkladom je čoraz viac sa prejavujúci terorizmus. Teroristi sa vôbec neobávajú toho, že v USA je trest smrti, vedia, do čoho idú a používajú všetky možné prostriedky na dosiahnutie svojho cieľa, nech už je akýkoľvek. Trest smrti ich neodradí, skôr naopak. Majú pocit, že nemajú čo stratiť, odsúdenie na smrť z nich urobí v očiach ich priaznivcov hrdinami, stanú sa z nich martýri.

Výskum vzťahov medzi trestom smrti a počtom vražd, urobený pre OSN v roku 1988 a doplnený v roku 1996 nedokázal, že by popravy mali väčší odradzujúci účinok ako doživotné väzenie. Naopak, má na spoločnosť brutalizujúci efekt (v niektorých krajinách vzrástla kriminalita), keď ako štátom legalizovaná vražda znižuje rešpekt k hodnote ľudského života.¹⁴

¹³ *Trest smrti*, on-line text (<http://grindcore.szm.sk/trest%20smrti.htm>)

¹⁴ on-line text, (www.amnesty.sk)

3.5. Politické zneužívanie trestu smrti

Bohužiaľ, v mnohých krajinách trest smrti bol a je hromadne využívaný ako nástroj politických represálií, prostriedok zbavenia sa nepohodlných osôb (novinárov, politických oponentov). Niekde sa popravy vykonávajú už pár hodín po rozsudku, čas na odvolanie je buď minimálny alebo žiaden. Napríklad v Číne sa podľa odhadov medzinárodných organizácií ročne vykoná okolo 10 000 popráv, oficiálne priznané čísla hovoria približne o 1000 každoročne popravených.

I Československo zažilo v 50. rokoch účelovo vykonštruované politické procesy, ktoré sa až v približne 250 prípadoch skončili popravou. Asi najznámejšie zneužívanie trestu smrti z minulosti bolo v období stalinizmu v ZSSR. V tamojších gulagoch bolo z politických dôvodov popravených zrejme viac ako 20 miliónov ľudí. V nedávnej minulosti sa v afrických krajinách ako Rwanda, Eritrea, Angola či Somálsko často striedali pri moci rôzne politické skupiny, každá potom likvidovala svojich protivníkov. Stále existuje mnoho krajín, v ktorých je trest smrti zneužívaný k týmto účelom.

3.6. Filozofovia proti trestu smrti

Nemecký teoretik *Alt* hovoril: „...je to dosť zvláštna situácia, kedy sa veľkosť zločinu zabitia človeka vyjadruje zabitím človeka, kedy sa posvätnosť a nedotknuteľnosť ľudského života má dokazovať práve zničením ľudského života...“

Caesare Beccarii (1738 – 1794) absolútny trest považoval za vraždu: „Zdá sa mi to byť náramne oneskorené, keď zákony, ktoré sú výrazom verejnej vôle, ktoré zatracujú a trestajú vraždu, sami dopúšťajú sa jej, a aby oddialili občanov od vraždy, verejne túto nariaďujú.“ Beccarii tiež zreteľne spochybňuje odstrašujúcu úlohu smrti a snaží sa vysvetliť, že človeka skôr vydesí viac predstava doživotného väzenia a strata slobody než smrť.

Trest smrti je veľmi nebezpečný nástroj, ktorý sa dá zneužiť účelovo, ale môže dôjsť i k náhodnému omylu. Je správne, aby bol napriek tomuto riziku stále legálny? Nie je lepšie nechať žiť vraha zatvoreného vo väzení, kde môže byť navyše i užitočný, ako popraviť nevinného človeka?

Zoznam použitej literatúry

- Bestová, C.C. Trest smrti v německo – českém porovnávání : Brno, 1996
- *Trest smrti*, on-line text (<http://grindcore.szm.sk/trest%20smrti.htm>)
- on-line text, (www.amnesty.sk)
- *Trest smrti*, on-line text (<http://trestsmrti.szm.sk/>)

Závěr

Obecně jsme dospěli ke shodě, že trest smrti nemá dnes v našem společenském prostředí své opodstatnění. Více či méně nevědomky jsme tak vyjádřili fakt, že naše morální citění a pocit spravedlnosti se nachází v určité konstelaci, která se liší od stanovisek v minulosti, od stanovisek v jiných částech světa a dokonce i od mnohých současných stanovisek tuzemských.

Při pohledu do naší i cizí historie a do reality jiných zemí nás některé skutečnosti naplňují pokud ne přímo hrůzou, tak přinejmenším údivem. Při zvažování argumentů pro a proti nacházíme logické a etické nedůslednosti. Mnohé předpoklady mluvící ve prospěch trestu smrti se ukazují být při aplikaci na skutečnost mylné. To vše je, když nic jiného, tak varováním o kvalitě lidského úsudku (byť by se jednalo o úsudek geniálního filozofa Kantova formátu). Ostatně právě individuální nedokonalost dala vzniknout právu jako obecnému normativnímu systému. Právo (a obzvláště to pozitivní) by v ideálním případě mělo být esencí nejlepších lidských úsudků. Tak se lze domnívat, že pokud je trest smrti evropským právem odmítnut, jedná se o úsudek v maximální možné míře oprostěný od individuálních nedokonalostí. Náš tým se tedy ve svém úsudku alespoň v tomto směru může cítit klidný.

Je velkou otázkou, zda je náš názor podmíněn dobou a kulturou v níž žijeme, nebo zda jsme jako lidé morálně dospěli na úroveň určité kvality. Jinak řečeno, lze trest smrti odmítnout pouze ve vztahu k určité společnosti v určité fázi vývoje nebo lze trest smrti odmítnout obecně na základě rozeznání přirozenoprávních principů? Dovolím si dát poněkud šalamounskou odpověď. Oboje pojetí, jak utilitaristické, tak přirozenoprávní se vzájemně podmiňují a tvoří neustále ztrácenou a znovu nelézanou jednotu protikladů.

Dovolím si tedy za celý náš tým vyjádřit naději, že naše *odmítnutí trestu smrti* pochází jak ze studia práva a reálné skutečnosti, tak z našeho morálního uvědomění, tedy lidského poznání sebe sama, okolního světa a svého postavení v něm.